

Aldona Chlewicka

Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia Ducha Świętego w Bydgoszcy

Wstęp

Kongregacja Ducha Świętego założona została w Paryżu w 1703 r. przez Claude Poullarta des Places¹. W 1848 r. wchłonęła ona utworzone przez Francois Libermanna² w 1840 r. stowarzyszenie Najświętszego Serca Maryi. Odtąd Kongregacja nosiła nazwę Zgromadzenia Ducha Świętego pod opieką Niepokalanego Serca Maryi (Congregatio Sancti Spiritus sub tutela Immaculati Cordis Beatissimae Virginis Mariae – CSSp). Duchowość zgromadzenia wyraża się pracą misyjną wśród ludów i grup najbardziej potrzebujących. Stąd też członków Zgromadzenia odnaleźć można zarówno wśród ludów Afryki, Azji Ameryki Południowej, jak również wśród biednej społeczności krajów Europejskich. Duchacze odnajdują się w pracy z młodzieżą w sierocińcach, osobami uzależnionymi i innymi ludźmi będącymi w potrzebie.

W Polsce duchacze pojawili się w 1921 r. Wówczas założono w Bydgoszcy na Wilczaku sierociniec, a wkrótce potem powstało Seminarium Niższe³. Prawnie uznano działalność Zgromadzenia 10 października 1922 r. umieszczając je w spisie stowarzyszeń pod nr 108. W okresie międzywojennym Zgromadzenie rozwijało się pomyślnie. Wspólnota zajmowała kolejne

¹ Claude Poullart des Places (1679-1709) założył Zgromadzenie, do którego początkowo należało 12 jego przyjaciół. Celem wspólnoty było przygotowanie ubogich studentów, którzy po uzyskaniu święceń pracować mieli w ubogich parafiach. Szybko jednak rozszerzono działalność na pracę ewangelizacyjną poza Francją: w Kanadzie, na Dalekim Wschodzie, Gujanie Francuskiej, Senegal. Zob. ZDS, sygn. R.12, F. Mientki, *Misjonarze Ducha Świętego w Polsce (1921-1947)*, oprac. dla Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce KUL, 1975 [maszyn.] , s.1-2

² Francois Libermann (1802-1852) założyciel stowarzyszenia, które prowadziło prace misyjną na Mauritiusie, Haiti, w Gabonie i Gwincii. Zob. *Tamże.*, s. 3-4.

³ *Tamże.*, s. 6-8.

siedziby: w Bydgoszczy przy ul. Śniadeckich 53 i 54, w Dębowej Łące (po między Wąbrzeźnem a Brodnicą), w Puszczykówku pod Poznaniem, we Włókach (Chełmszczonce). W 1925 r. nabyto posiadłość przy ul. Kujawskiej 53 (dziś Al. Jana Pawła II 117) w Bydgoszczy. W rozbudowywanym następnie domu mieściło się Niższe Seminarium zwane Internatem Ducha Św. Kształcąc w nim młodzież szczególną uwagę zwracano na języki klasyczne: łacinę, grekę, a także nowożytny: francuski i angielski. W domu głównym miało też swoją siedzibę (od 1928 r.) Arcybractwo Ducha Świętego, które wydawało czasopismo - „Posłaniec Ducha Świętego” przynoszące wiadomości nie tylko na temat bractwa, ale także działalności Zgromadzenia i życia Internatu. 25 marca 1928 roku ustanowiona została Wiceprovincia Zgromadzenia Ducha Świętego w Polsce, a jej przełożonym został O. Zygmunt Rydlewski⁴.

Wybuch drugiej wojny światowej przyniósł olbrzymie straty zarówno osobowe jak i utratę majątku. Po wojnie z trudem odzyskiwano zagarnięty przez Niemców, a następnie powojenne władze majątek. Ważne zmiany przyniosły lata 70. Dnia 23 października 1975 r. ustanowiona została samodzielna Prowincja Polska Zgromadzenia Ducha Świętego, a w rok później powstało Wyższe Seminarium Duchowne⁵.

Historia Biblioteki

O Bibliotece duchackiej okresu międzywojennego informacji zachowało się niewiele. Podobno była zasobna, a ze zbiorów korzystali nie tylko członkowie zgromadzenia i miejscowi kapłani, ale także liczni czytelnicy świeccy⁶. Po dziś z liczącego ok. 4000 t. zbioru przetrwało tylko kilka książek⁷. Można przypuszczać, że znajdowała się na drugim piętrze, gdzie mie-

⁴ Tamże.

⁵ R. Rybczyński, T. Rybczyńska, *Dzieje Zgromadzenia Ducha Świętego w Bydgoszczy w latach 1921-1975*, praca magisterska napisana pod kierunkiem ks. dra Mariana Aleksandrowicza w Prymasowskim Instytucie Kultury Chrześcijańskiej, Bydgoszcz 1997, s. 65,73.

⁶ D. Andrzejewski, *Biblioteka Seminaryjna Zgromadzenia Ducha Świętego*, s. 1, [msp]

⁷ Zachowała się jedna z książek z proveniencją Domu Św. Józefa dla Synów Obrońców Ojczyzny w Bydgoszczy - sierocińca, który prowadzili duchacze. Jest to *Świątobliwy Żywot ...* (zob. dalej w tekście). Pieczętka i numer (191), którym zostało opatrzone dzieło świadczy, że księgozbiór tam istniał, i że o niego dbano. Zob. też AP, Bydgoszcz. ZM, Bydgoszcz (1945-1950). Sygn. 135, kwest. 4810.

ściło się ...obszerne studium na odrabianie lekcji i konferencji...⁸. A co zawierała z pewnością podpowiadają lektury wybrane do czytania podczas posiłków w Internacie ...*Podczas śniadania czytano któryś z żywotów na przykład Żywot św. Stanisława Kostki, żywot św. Jana Bosco i inne. W czasie obiadu, kolacji coś z dziejów Polski: Powstanie Listopadowe, Styczniowe, Biografie, o ile pamiętam napisane przez Kutrzebę, o hetmanie Żółkiewskim, o Chodkiewiczu, o Księciu Józefie Poniatowskim, o królu Janie Sobieskim, o Stefanie Batorym i inne.*⁹

Opiekę nad księgozbiorem sprawował bibliotekarz, wybierany spośród kleryków. W przeciwieństwie do innych funkcji, które piastowano w seminarium przez krótszy okres, bibliotekarz piastował swoją godność przez rok. Podobnie było ze stanowiskiem introligatora¹⁰. Świadczy to o dbałości władz Zakonnych o sprawy biblioteki, skoro książki były oprawiane i prawdopodobnie naprawiane.

Okres II wojny światowej i późniejsze czasy stalinowskie spowodowały znaczne ubytki księgozbioru. Część zbiorów spalono w pobliskim lesie, część Niemcy wywieźli do papierni na przemiał. Ocalały zbiory w Chełmszczyńce i Puszczykowie, głównie dzięki pomocy mieszkańców z sąsiedztwa¹¹. W efekcie rozproszeniu uległo 75% zbiorów. Jego odtworzenia podjął się w latach sześćdziesiątych O. Stanisław Foryś. Zbiory umieszczono początkowo w starym skrzydle domu zakonnego, a w połowie lat 80. biblioteka otrzymała duże, stylowe pomieszczenie w nowowypudowanej części domu zakonnego, na piętrze nad kaplicą seminaryjną¹². Na rozwój biblioteki z pewnością największy wpływ miało powstanie w 1976 r. samodzielnego Wyższego Seminarium Duchownego. Dla potrzeb kształcenia na poziomie wyższym niezbędne stało się nadanie księgozbiorowi profilu naukowego i wzbogacenie go o książki i czasopisma przede wszystkim z zakresu teologii i filozofii.

Od 1980 r., z rekomendacji ks. dr Antoniego Siemianowskiego, na etacie bibliotekarskim zatrudniono osobę posiadającą fachowe przygotowanie bibliotekarskie. Przeprowadzono szereg prac: zaprowadzono inwentarz, przeprowadzono reorganizację księgozbioru wprowadzając układ działowy, utworzono katalogi: alfabetyczny i rzeczowy. W latach 1985-1986 księgozbiór

⁸ ZDS, Na 75 rocznicę Polskiej Prowincji Zgromadzenia Ducha Świętego. Kongregacja Ducha Świętego w Polsce s. 11 [maszyn.].

⁹ *Tamże*, s. 13.

¹⁰ *Z Internatu*, Posłaniec Ducha Świętego 1934 nr 2, s. 31.

¹¹ 11 R. Rybczyński, T. Rybczyńska, *op.cit.*, s. 65,73.

¹² D. Andrzejewski, *op. cit.*, s. 1.

liczył ok. 6 tys. książek. Z czasem dodawane były kolejne działy do schematy księgozbioru. W 1990 r. przeprowadzone zostało skontrum. W tym czasie zbiory liczyły już ok. 8 tys. dzieł. Dokument dotyczący formacji seminarystycznej z zebrania Kapituła Prowincjalnej z 1990 r. mówił że ... *dla poszerzenia wiedzy seminarzystów należy wyposażyć bibliotekę w konieczne pomoce naukowe...*¹³.

Kolejna reorganizacja nastąpiła w drugiej połowie lat. 90. Opieką nad zbiorami zajęła się niżej podpisana. Przystąpiono do opracowania planu rozwoju biblioteki, jej reorganizacji i komputeryzacji.

FIDES

Dla lepszego przygotowania programu zmian zwrócono uwagę na doświadczenia innych bibliotek teologicznych w tym zakresie. W tym celu nawiązano kontakt z Federacją Bibliotek Kościelnych FIDES. Stowarzyszenie to istnieje od 1991 r. Do jego zadań należy m.in. koordynacja prac nad komputeryzacją prac bibliotecznych i pomoc we wdrażaniu systemu komputerowego, tworzenie użytecznych standardów, szkolenie pracowników w zakresie pracy w systemie komputerowym, stymulowanie prac nad tworzeniem bibliografii i katalogów piśmiennictwa teologicznego i nauk pokrewnych. W krótkim czasie stowarzyszenie, którego przewodniczącym został ks. Jan Bednarczyk, podjęło znaczące decyzje, m. in. dla potrzeb automatyzacji bibliotek kościelnych wybrano program MAK opracowany w Bibliotece Narodowej przez jej pracowników i opracowano format opisu książek¹⁴. W następnych latach przeprowadzono szereg szkoleń z zakresu obsługi MAK-a, zarówno dla katalogujących, jak i administratorów programu, rozpoczęto wydawanie czasopisma „FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, przygotowano kilka edycji baz katalogowych i bibliograficznych bibliotek kościelnych na CD-ROM-ach.

Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia Ducha Świętego w 1998 r. przystąpiła do FIDES. Przesądziło to o wybraniu MAK-a i jego zastosowaniu w bibliotece. Wykorzystano również opracowany przez FIDES format, a pracownik wziął udział w szkoleniu dla administratorów programu.

¹³ Tamże, s. 3.

¹⁴ J. Szulc, *Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES – historia powstania, zadania, działalność*, „Bibliotekarz”, 2000 nr 4, s. 11-15.

Komputeryzacja

Na potrzeby Biblioteki władze Seminarium przekazały jeden z pochodzących z darów komputerów. Komputer PC Pentium S, nie należał już wówczas do najnowszych, ale na potrzeby mało wymagającego programu DOS-owego MAK wystarczał. Wyposażony był w napędy: dysków optycznych i elastycznych. Wkrótce zakupiona została drukarka atramentowa. Rozpoczęto wdrażanie programu bibliotecznego. Zastosowany format opisu danych obowiązujący w FIDES odbiegał ilością i zakresem pól od stosowanego wówczas formatu MARC BN, a tym bardziej od dzisiaj powszechnego MARC-a 21. Stwarzać to może pewne trudności związane z konwersją danych, ale działania podjęte przez FIDES z pewnością pozwolą ten problem rozwiązać.

Dla potrzeb informacji w bibliotece utworzone zostały następujące bazy:

- ROBOCZA – baza do której wprowadzane są nowe dokumenty
- KATALOG – do niej wprowadza się dane po korekcie
- MAGISTER – baza prac magisterskich, licencjackich, doktorskich
- CHEŁMSZCZONKA – baza biblioteki domu zakonnego w Chełmszczonce
- DUCHACZE – baza bibliograficzna z zakresu pneumatologii uwzględniająca też materiały duchackie
- CZASOPISMA – baza czasopism

Baza KATALOG liczy dziś ok. 6 tys. rekordów. Część opisów przejmowana jest z baz katalogowych FIDES-u, a część, głównie wydawnictw obcojęzycznych, opracowuje bibliotekarz.

Obecnie zrezygnowano z prowadzenia katalogów tradycyjnych. Użytkownicy mają możliwość korzystania z jednego komputera umieszczonego w części czytelnianej, który współpracuje w sieci z komputerem w gabinecie. Trwają prace nad włączeniem komputerów do sieci seminaryjnej. Wówczas możliwe będzie przeglądanie baz biblioteki przez użytkowników na dowolnych komputerach dostępnych w salach ogólnych seminarium. Obecnie raz w miesiącu bazy kopiowane są na płytę CD-ROM w 2 egzemplarzach.

Niestety biblioteka nie posiada połączenia do Internetu. Użytkownicy mają więc jedynie możliwość korzystania na miejscu w bibliotece z baz dostępnych w komputerze i na płytach CD-ROM. Na potrzeby użytkowników zakupiono następujące bazy na płytach:

- Przewodnik Bibliograficzny
- Bibliografię Zawartości Czasopism
- Bazy FIDES

W pomieszczeniu stykającym się z biblioteką znajduje się kserokopiar-ka, z której korzystają zarówno mieszkańcy domu zakonnego jak i użytkownicy biblioteki.

Lokal i wyposażenie

Z początkiem lat 80. zbiory biblioteki spoczyły w nowym budynku w pomieszczeniu położonym nad kaplicą seminaryjną. Księgozbiór zajmuje przestronną salę, o prostokątnym kształcie, z 8 dużymi oknami. Panują w niej w miarę dobre warunki dla przechowywania zbiorów. Duże okna w części magazynowej przesłonięte są stale roletami, w części czytelnianej w zależności od pory dnia (okna wychodzą szerszą stroną na wschód i zachód) mogą być również przesłaniane. Pomieszczenie jest suche, ale istnieją duże rozpiętości pomiędzy temperaturą latem i zimą (od 14⁰ zimą do ponad 20⁰ latem).

Książki i czasopisma znajdują się na drewnianych i metalowych regałach. Niestety są one zbyt niskie i nie wykorzystują w pełni kubatury pomieszczenia. Jednak w bliskim czasie przewidywany jest generalny remont sali, obejmujący m.in. wymianę okien i ocieplenie budynku. W efekcie planuje się także przystosowanie pomieszczenia do magazynowania zwartego i zakup specjalnych, wyższych regałów. W tej chwili odczuwalny jest również brak i półek do ekspozycji czasopism i nowości. Do tego celu wykorzystywane są dwa stoły w części czytelnianej. Cenniejsze zbiory spoczywają w zamkniętych, bądź też oszklonych szafach. Korzystanie z wyższych regałów umieszczonych wzdłuż krótszych ścian sali ułatwia lekka drabinka.

Czytelnicy, w części dla nich przeznaczonych mają do dyspozycji 1 biurko z komputerem oraz 4 stoły z krzesłami. Rzadko są jednak one wykorzystywane. Mieszkańcy domu, wolą korzystać ze zbiorów w swoich pokojach. Coraz rzadziej wykorzystuje się także tradycyjne katalogi zajmujące dwie podokienne szafki. Szare kartki wypełnione odręcznym pismem nie zachęcają do korzystania.

Do sali głównej przylega niewielkie pomieszczenie ok. 9m². Jest to tzw. Gabinet, przeznaczony do pracy. Znajdują się tu 2 biurka, stolik, komputer z drukarką i 2 oszklone szafy, w których przechowywane są wydawnictwa przeznaczone do opracowania.

Gromadzenie

Obecnie Biblioteka liczy 18.900 dzieł. Książki podlegają zakupom w bydgoskich księgarniach. Dokonuje ich pomocnik bibliotekarza na wniosek przelożonych w zakonie i wykładowców. Dysponuje na ten cel comiesięczną kwotą w wysokości 300 zł. Zakupy nie podlegają akcesji w bibliotece, gdyż rachunki za zakup książek i prenumeratę czasopism przechowywane są z innymi dokumentami księgowymi zgromadzenia. Książki, które otrzymują jedynie wpis ołówkiem potwierdzający cenę egzemplarza, są bezpośrednio wpisywane do inwentarza. Znaczna ilość książek pochodzi z darów. Wyjeżdżający na misje jak również opuszczający seminarium ojcowie i seminarzyści przekazują najczęściej cały lub prawie cały swój księgozbiór bibliotece [o problemach z darami piszę dalej]. W ten sposób biblioteka pozyskuje cenne wielojęzyczne wydawnictwa dotyczące Zgromadzenia, pracy misji, religii niekatolickich, duszpasterstwa specjalistycznego, pneumatologii, jak również podręczniki. Dużą część stanowią pozycje w języku francuskim tj. „urzędowym” języku duchaczy. Przywożone są z częstych pobytów duchaczy w domu głównym we Francji, lub z misji do krajów francuskojęzycznych. Od niedawna, w związku z rozszerzeniem przez zakon działalności, coraz częściej do biblioteki trafiają książki w języku angielskim, portugalskim, chorwackim, serbskim.

Książki wprowadzane do inwentarza otrzymują sygnatury działów. Następnie w miarę możliwości na bieżąco wprowadzane są do katalogu komputerowego. Biblioteka wykorzystuje Słownik Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej wspomagany słowami kluczowymi opracowanymi przez FIDES, jak również własnymi.

Schemat księgozbioru

- I. Księgozbiór podręczny
 - Encyklopedie. Słowniki
 - Bibliografie
 - Bibliotekoznawstwo
- II. Teologia historyczna
 - Nauki biblijne
 - Patrologia

- Historia Kościoła
- Historia dogmatów i teologii
- III. Teologia fundamentalna
- IV. Teologia systematyczna
 - Teologia dogmatyczna
 - Bóg, Trójca Św.
 - Chrystologia
 - Pneumatologia
 - Mariologia
 - Sakramentologia
 - Echatologia
 - Ekumenizm
 - Eklezjologia
 - Teologia moralna
 - Teologia ascetyczna i mistyczna
- V. Teologia praktyczna
 - Homiletyka
 - Katechetyka
 - Misjologia
 - Theologia caritatis
 - Liturgika
 - Teologia pastoralna
- VI. Prawo kościelne. Dokumenty Kościoła
- VII. Katolicka nauka społeczna
- VIII. Historia
- IX. Biografie
- X. Filozofia
 - Wprowadzenia i podręczniki
 - Historia filozofii
 - Teksty źródłowe
 - Teoria poznania
 - Metafizyka
 - Filozofia Boga
 - Antropologia filozoficzna
 - Filozofia przyrody
 - Filozofia religii
 - Etyka

-
- Logika
 - Estetyka
 - XI. Religioznawstwo
 - XII. Antropologia. Etnologia
 - XIII. Nauki społeczne
 - Pedagogika
 - Psychologia
 - Socjologia
 - Ekonomia
 - Polityka. Administracja
 - Prawo cywilne
 - Szkolnictwo
 - XIV. Nauki przyrodnicze, ścisłe, stosowane
 - Biologia
 - Medycyna
 - Matematyka. Astronomia. Fizyka
 - Chemia
 - Technika
 - Gospodarstwo domowe
 - XV. Sport. Gry i zabawy
 - XVI. Sztuka. Architektura
 - XVII. Muzyka
 - XVIII. Geografia
 - XIX. Literaturoznawstwo. Językoznawstwo. Teatr
 - XX. Literatura piękna i beletrystyka
 - XXI. Zakony
 - Historia zakonów
 - Organizacja zakonów
 - Duchowość
 - Zgromadzenie Ducha Świętego
 - Pisma i biografie założycieli i członków Zgromadzenia
 - Duchowość
 - Historia Zgromadzenia
 - Ośrodki
 - Dokumenty
 - Materiały różne
 - XXII. Naukoznawstwo

Zawartość księgozbioru

Do najbardziej rozbudowanych działów należą: teologia dogmatyczna, filozofia i biblistyka. „Oczkiem w głowie” jest niewątpliwie wielojęzyczny zbiór pneumatologiczny. Większość książek w tym dziale pochodzi z kolekcji o. Wacława Brzozowskiego i została подарowana Bibliotece. Oprócz dzieł teologicznych o Duchu Świętym znalazły się tu także pieśni, wiersze do Ducha Świętego, specjalne numery czasopism poświęcone problematyce pneumatologicznej. Część tekstów jest unikatowa, gdyż Ojciec Brzozowski włączył do kolekcji również maszynopisy przepisanych i przetłumaczonych przez siebie dzieł w językach obcych traktujących o Duchu Świętym. Jako całość, posiadająca oprócz sygnatur Biblioteki Seminarium także znaki poprzedniego właściciela, jak również ze względu na jednolitą oprawę, kolekcja umieszczona jest na osobnym regale.

Drugi zbiór zasługujący na uwagę to książki i inne dokumenty związane ze Zgromadzeniem Ducha Świętego. Dział ten zorganizowany został dopiero w 1998 r. Znajdują się tu przede wszystkim pisma założycieli Zgromadzenia: Sługi Bożego Francois Libermanna i Claude Poullarta des Places, jak również innych przedstawicieli zakonu np. Daniela Brottier, Josepha Theodora Ratha. Niektóre książek należą do wydawniczych rzadkości np. *Światobliwy żywot Ojca Fr. M.P. Libermanna* autorstwa kardynała Pitva, w tłum. Hrabiny Elżbiety Mieroszewskiej wydany nakładem Zgromadzenia Ducha świętego i Niepokalanego Serca w Maud w 1906 - jedyne dzieło z proweniencją Domu Św. Józefa dla Synów Obrońców Ojczyzny w Bydgoszczy. Są tu działa zebrane (w komplecie kilka egzemplarzy) wydane w Paryżu w końcu XIX w. , a także faksymile jego listów. Liczną grupę stanowią publikacje poświęcone historii Zgromadzenia i ośrodkom prowadzonym przez duchaczy, m. in. w Auteuil (Paryż), jak również działalności misyjnej i opiece nad dziećmi z sierocińców i biedotą miejską. Bogatym źródłem wiadomości o działalności duchackiej są biuletyny wydawane w poszczególnych prowincjach gdzie działa Zgromadzenie. Z okresu międzywojennego pochodzi kilka opracowań i książ jubileuszowych związanych z zagranicznym ośrodkiem z których przybyli do Polski duchacze, m. in. z Pittsburgha (Parafia św. Stanisława Kostki i Parafia Niepokalanego Serca NMP), Mount Carmel w Pensylwanii (Parafia Matki Boskiej Pocieszenia, Parafia św. Józefa). Biblioteka gromadzi ponadto dokumenty życia społecznego związane z działalnością Zgromadzenia. W teczkach i skoroszytach

zebrane zostały druki ulotne: pieśni, teksty modlitw, programy spotkań, fotografie, obrazki, materiały reklamowe, klepsydry itp.

Znacząco rozrósł się ostatnio zbiór dzieł związanych z działalnością i życiem papieża Jana Pawła II. Są w nim biografie, mowy, kazania, albumy pielgrzymkowe, a przede wszystkim dokumenty kościelne, listy apostolskie, adhortacje, encykliki i in. oraz materiały związane z papieskim nauczaniem.

Pozostałe działy stanowią podstawowy zasób książek wykorzystywanych przez kleryków w trakcie studiów, pracy duszpasterskiej i misyjnej. Pod koniec lat 90. O. Prowincjał przekazał do Biblioteki kolekcjonowaną przez siebie serię podręczniczą „Dookoła Świata”, liczącą kilkadziesiąt tytułów.

Księgozbiór podręczny zawiera głównie słowniki i encyklopedie, m.in. PWN, dawne i współczesne wydania Laroussa, Herdera, Meyersa, Brockhousa. Oprócz ogólnych są tu także encyklopedie i leksykony specjalne np. teologii, apologetyki, liturgiki, poznania religijnego i kultury religijnej. Cenniejszą pozycją jest tu niewątpliwie kompletne wydanie (22 t.) *Podręcznej encyklopedii kościelnej* Gebethnera i Wolffa z początków 20 w. jak również współczesna *Encyklopedia katolicka* wydawana przez KUL (do tej pory ukazało się 9 tomów).

Ze względu na studia i działalność misyjną niezbędne są słowniki języków obcych: łaciny i greki w tym wiele starszych wydań z XIX i początków XX wieku (np. 2-tomowy *Słownik polsko-łaciński* ks. Antoniego Bielkowicza opublikowany w Krakowie w 1866 r.), a także słowniki francuskiego, angielskiego, niemieckiego, chorwackiego itp. Wśród pozostałych słowników znajdują się poprawnościowe, etymologiczne, biograficzne, geograficzne. W zbiorze znalazły się również dwa egzemplarze 10-tomowego *Słownika języka polskiego* pod red. Witolda Doroszewskiego.

Czasopisma

W Bibliotece na bieżąco gromadzi się ponad 80 tytułów czasopism. Duża ilość czasopism to wynik troski władz Seminarium, które zabiegają o to aby w Bibliotece znalazły się wszystkie ważniejsze pisma z zakresu teologii i filozofii wydawane w kraju. Dzięki temu dziś prenumerowane są studia teologiczne ze wszystkich niemal seminariów diecezjalnych (warszawskie, łódzkie, gnieźnieńskie, przemyskie, warmińskie itp.) i wielu zakonnych (Bobolanum), a ponadto: *Kwartalnik Filozoficzny*, *Filozofia Nauki*, *Col-*

lectanea Theologica, Saeculum Christianum, Studia Philosophiae Christianae, Prawo Kościelne, Ateneum Kapłańskie, Tygodnik Powszechny, Więż, Znak i in. Niedosyt z pewnością powoduje mała liczba czasopism w językach obcych. Oprócz duchackich na bieżąco wpływa jedynie wydawany w Regensburgu Theologisch-Praktische Quartalschrift. Oczywiście zasadniczy zręb stanowią pisma duchackie, przede wszystkim własne, wydawane w Bydgoszczy – *Posłaniec Ducha Świętego* (od 1930 r.) i pismo społeczności seminaryjnej – *Duchacz*. Oprócz tego do biblioteki trafiają: *Pentecôte*, *Spiritains*, *Cahiers Spiritains*, gazetki z różnych prowincji zagranicznych i czasopisma o tematyce misjologicznej: *Echo des Missions*, *Echo z Afryki*, *Misje Dzisiaj*, *Misjonarze Kombonianie* itp. Wśród starszych czasopism na uwagę zasługuje wychodzący w Paryżu *Magasin Pittoresque*. Jego roczniki oprawione są w skórę, począwszy od pierwszego numeru w 1833 r. po 1859 r.

Czasopisma nie są wprowadzane na bieżąco do inwentarza, choć ten kilka lat temu został zaprowadzony. Niestety ze względu na brak funduszy przez kilka lat roczniki nie były oprawiane, choć ostatnio udało się dzięki zabiegom władz seminaryjnych oprawić m. in. *Posłaniec Ducha Świętego*, *Tygodnik Powszechny*, *Duchacza*, *Via Consecrata*. Wpływ czasopism odnotowuje się jedynie na kartach akcesji.

Zbiory specjalne

Niewątpliwie chlubą każdej z bibliotek są cenne druki i rękopisy. Spośród 18 starodruków na uwagę zasługuje z pewnością dzieło w formacie 2° pt. *Commentariorum super librum Cantici Canticorum* w opracowaniu Michała Gislera, wydane w Rzymie w 1609 r. Jest to egzemplarz o tyle ciekawy że jego tekturowa, tylna okładzina zawiera w dolnej części metalowy uchwyt świadczący o tym, że książka była przytwierdzona niegdyś łańcuchem do pulpitu. W przypadku tego typu opraw było to rzadkie. Kolejny ciekawy egzemplarz to Stary i Nowy Testament w przekładzie Marcina Lutra wydany w Ulm w 1700 r. Egzemplarz w drewnianej, obciągniętej skórą oprawie ozdabiają: złożona wyklejka z motywami roślinnymi, brzegi księgi złożone i puncowane oraz drzeworytowe ilustracje wewnątrz (brak niestety karty tytułowej). Cennym dziełem są także 3-tomowe komentarze do tekstów Ewangelii autorstwa Joannisa de Sylveira (Lugduni 1545-1549).

Stare druki polskie reprezentują głównie kazania wydane przez zakonne oficyny, m.in. *Słowo Boże na Niedziele Catego Roku* (Sandomierz 1749),

Czyścić albo stan dusz (Kalisz 1785). Jeden z egzemplarzy – *Zegarek Czyścicowy albo Dusze ...* (Lwów 1767) zawiera wklejone przez któregoś z właścicieli (być może Henriettę Bąkowską, której podpis wraz z datą 1820 r. widnieje na jednej ze stron) ilustracje wykonane różnymi technikami: ręcznie malowane, miedziorytnicze, przy czym na szczególną uwagę zasługuje szereg miedziorytów wykonanych przez Hieronymusa Wierixa (1553-1619), znanego i cenionego autora grafik.

Biblioteka Zgromadzenia dysponuje ciekawymi zbiorami XIX i XX-wiecznymi. Do rzadszych i cennych wydań należą: Biblia w przekładzie Jakuba Wujka, z ilustracjami Gustawa Doré wydana przez Michała Glücksberga w 1874 r. Niestety przypadkiem w bibliotece znalazły się dwa drugie tomy tego wydawnictwa – w tym jedno ze śladami konserwacji oprawy i kart, brak za to w ogóle tomu pierwszego. Z pewnością do cenniejszych pozycji XIX-wiecznych zaliczyć należy: pierwsze kompletne wydanie dzieł Wincentego Pola (Lwów 1875-1878), dzieła Kazimierza Brodzińskiego, Teofila Lenartowicza, Ignacego Krasickiego, jak również *Śpiewy historyczne* Juliana Ursyna Niemcewicza (1816). Zagraniczne publikacje tego okresu reprezentują utwory Schillera, Dumasa, Diderota, Marivau, (1838), komedie Alfreda de Musseta (1867), Adolfa Thiersa – *Histoire de la Revolution Francaise* (t. 1-10, 1839) i jego historia Konsulatu, *Histoire la Restauration* Antoine Lamartine'a (1851-1852). Wszystkie te dzieła wyróżniają się pięknymi, najczęściej czerwonymi, oprawami ze skóry ze złoceniami na grzbietach. Z wydawnictw przedwojennych warto zauważyć obecność dzieł Schopenhauera, Nietzschego, Freuda.

Zainteresowanie członków Zgromadzenia historią Polski znalazło także odzwierciedlenie w księgozbiorze. Są tu *Dzieje ilustrowane* w oprac. Józefa Baczyńskiego (1913), *Ilustrowane dzieje piśmiennictwa polskiego* (1911) – oba dzieła wydane w Poznaniu, *Panteon wielkich twórców Poezji i Prozy*, jak również *Monumenta Poloniae Historica*.

Któryś z ofiarodawców zostawił ślad swoich zainteresowań w postaci kilkudziesięciu książeczek z końca XIX w. z oryginalnymi tekstami klasyków greckich i łacińskich – Homera, Wergiliusza, Horacego, Juliusza Cezara i in.

Do ciekawostek zaliczyć należy małą książeczkę o wymiarach 3,5x3,5 mm, wydaną przez Muzeum Gutenberga w Moguncji, prawdopodobnie w latach 60. Zawiera ona tekst modlitwy *Ojciec nasz* w 10 językach i zaopatrzona jest w pudełko z lupą ułatwiające czytanie. Książeczka reklamowana była jako „*Kleinest Buch der Welt*”.

W Bibliotece znajdują się ponadto bogate zbiory poświęcone sztuce i albumy malarstwa i grafiki. Spośród tych ostatnich zwraca uwagę teczka z 10 drzeworytami Stanisława Raczyńskiego poświęconymi zabytkom miast polskich.

Brak natomiast w zbiorach zupełnie dawnych rękopisów, poza fragmentem prawdopodobnie XVII lub XVIII wiecznego mszału. Fragment ten to 2 karty pergaminowe z notacją muzyczną spisane czerwonym i czarnym atramentem z niewielkimi inicjałami. Pozostałe rękopisy to raczej przypadkowe notatki i ręcznie przepisywane słowniki języków obcych (greckiego, francuskiego, łaciny). Więcej jest dokumentów niepublikowanych (50) w postaci maszynopisów prac licencjackich, magisterskich i doktorskich członków Zgromadzenia.

Kilka lat temu dzięki darowi jednego z Ojców Biblioteka wzbogaciła się o zbiór kaset wideo z filmami fabularnymi i programami o tematyce religijnej (blisko 100). Mają one za zadanie wspomagać proces kształcenia przyszłych misjonarzy. Przez jakiś czas na antenie radia bydgoskiego emitowany był „Wieczór z Duchami. Prowadzili go klerycy z seminarium. Śladem tej działalności są kasety magnetofonowe z nagraniami audycji, podobnie jak z prowadzonych we francuskim radiu programów poświęconych działalności misyjnej (razem 7). Ponadto w zbiorach znajdują się kasety do nauki języków: angielskiego, niemieckiego, francuskiego.

Od kilku lat do Biblioteki napływają dokumenty elektroniczne: płyty CD-ROM i dyskietki z zarejestrowanymi materiałami duchackimi, jak również elektroniczne bazy danych FIDES-u, jak również bazy Biblioteki Narodowej – Przewodnik Bibliograficzny i Bibliografia Zawartości Czasopism. Z darów pochodzą wszystkie nagrania muzyczne utrwalone na płytach CD. Jest ich ok. 30 i są to głównie śpiewy kościelne i inne popularne utwory religijne oraz w niewielkim stopniu dzieła klasyków np. Bacha czy Beethovena.

Ubytki

Jednym z pierwszych działań reorganizacyjnych było przeprowadzenie w 1997 r. skontrum. Wykazało ono znaczny ubytek w księgozbiorze, spowodowany tym, że w ostatnich latach nie było fachowej opieki nad biblioteką. Specyficzną cechą księgozbiorów zakonnych jest to, że częstokroć członkowie zgromadzenia mają do niego nieograniczony dostęp. Sprawujący *de facto*

funkcję pomocnika bibliotecznego jeden z kleryków, zajęty innymi obowiązkami, nie mógł sprawować właściwej pieczy nad zbiorami przez cały dzień, a czytelnicy przyzwyczajeni byli do tego, że mogą od niego wziąć klucz do biblioteki i wybrać potrzebną książkę. Nie zawsze pamiętali o zostawieniu kartki z informacją kto i co zabrał. Ten problem istnieje zresztą w bibliotece do dziś. Częściowo został rozwiązany przez instrukcje wydane czytelnikom, aby w przypadku wypożyczenia książki zostawiali wypełnioną kartę książki z pisanym numerem czytelnika i datą. Trudno jednak zmienić w zamkniętej społeczności wygodne przyzwyczajenia. To jeden z głównych powodów znaczących ubytków w zbiorze. Są to jednak głównie brak względne i książki w większości powracają do biblioteki z końcem roku akademickiego. Ponowne skontrum przeprowadzone w 2002 r. potwierdza tę regułę.

Dublety

Biblioteeki kościelne częstokroć borykają się z problemami niechcianych darów. Duchowni zmieniając miejsce pobytu pozostawiają mniej potrzebny bagaż w tym książki. Przekazywane są one następnie do bibliotek. Problem w tym, że większość z nich to tytuły którymi biblioteka już dysponuje, które zostały wcześniej zakupione bądź podarowane. Biblioteeki nie mają w zasadzie możliwości odmówienia ich przyjęcia. Dotychczasowe doświadczenia mówią, że ok. 80% takich darów stanowią druki zbędne w bibliotece. Wcześniejszy brak selekcji zbiorów wpływających do biblioteki sprawił że w końcu lat 90. biblioteka wręcz zasypana była niechcianymi książkami. Zajmowały one kartony na podłogach i wolne miejsca na półkach. Przeprowadzona selekcja pozwoliła wydzielić książki, które mogły zostać włączone do zbiorów, dublety i tytuły nieodpowiadające profilowi księgozbioru, jak również książki zniszczone i zdezaktualizowane. Te ostatnio przeznaczone zostały na makulaturę, a fundusze uzyskane w ten sposób przeznaczono na zakup nowości. Natomiast dublety przeznaczono na wymianę. Przez krótki czas prowadzona była wymiana dubletów z Wyższym Seminarium Duchownym w Kaliszu. Dzięki temu udało się skompletować brakujące numery czasopism i uzupełnić braki w niektórych działach. Jednak na dłuższą metę okazało się to zbyt miejsce- i czasochłonne (sporządzenie i aktualizacja list, porządkowanie). Poza tym pozbywano się w ten sposób niewiele książek i czasopism, reszta dalej zajmowała miejsce w Bibliotece. W 2000 r. postanowiono wydzielić część dubletów i przekazać je do drugie-

go domu zakonnego znajdującego się w Chełmszczonce. Trafiło tam ok. 1100 dzieł. Książki zostały opieczetowane i zaprowadzono dla nich inwentarz. Obecnie trwają prace nad opracowaniem zbiorów.

Obecnie podchodzi się do problemu darów bardzo rygorystycznie. W Bibliotece Zgromadzenia Ducha Świętego. Obecnie nie przyjmuje się darów z zewnątrz (spoza Zgromadzenia) bez konsultacji z bibliotekarzem. Pozostałe dary natychmiast poddawane są selekcji. Zniszczone i przestarzałe druki trafiają na makulaturę, a wszelkie inne, które mają szansę na „adopcję” przeznaczane są na kiermasz organizowany co roku z okazji dnia Zesłania Ducha Świętego. Pieniądze pochodzące z kiermaszu przeznaczane są na potrzeby Biblioteki, głównie zakup nowości.

Czytelnicy

Ze zbiorów Biblioteki Seminarium WSD Zgromadzenia Ducha Świętego oprócz członków zgromadzenia: kleryków, ojców i braci, mogą korzystać także wykładowcy seminarium i inni pracownicy, jak również studenci innych bydgoskich uczelni oraz mieszkańcy parafii. Wykładowcy i pracownicy, wypożyczają zbiory na podobnych zasadach co duchacze. Studentów innych uczelni i parafian obowiązuje nieco inny regulamin. Książki udostępnia im bibliotekarz lub jego pomocnik. Pożyczają nie więcej jak 5 pozycji na okres do 2 miesięcy z możliwością przedłużenia.

Od jesieni 2004 r. do grona czytelników należą klerycy z nowoutworzonego Wyższego Seminarium Diecezjalnego w Bydgoszczy studiujący wraz z klerykami Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia Ducha Świętego.

Zakończenie

Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia Ducha Świętego należy do typowych bibliotek zakonnych, funkcjonujących w społeczności zamkniętej. Ostatnio jednak Biblioteka otwiera się przyjmując czytelników z zewnątrz. Stara się również nadążać za nowościami bibliotekarskimi zachowując jednocześnie specyficzny, nieco mistyczny charakter. Czytelnicy spoza mieszkańców domu, którzy po raz pierwszy odwiedzają Bibliotekę mówią, że ma „klimat”.

Summary

The library of the Congregation of the Holy Spirit was founded in the twenties of the last century. It is one of the typical monastic libraries. The library serves mainly members of the Congregation and - first of all - all of the clergymen studying at Seminary High School. That is why the library collection has a scientific character, based on collecting mainly materials of theology and philosophy. The library does not have very valuable manuscripts or incunabules. However among the collection there are also many old prints and rare publications printed in nineteenth and twentieth century. The library's pride are books on pneumatology as well as materials related to Order's activity which beginnings are dated to eighteenth century. Among the library collection there are also works of founders of Congregation, mainly written in French - native language of the missionaries. Since the second half of the nineties the library has been computerized. It also offers access as a public library for members of the parish and Bydgoszcz universities students.

Transl. by Piotr Wróblewski